

† Ivanu Cankarju v spomin.

Spominu Ivana Cankarja je posvečena vsebina pričujoče številke »Dom in Sveta«. Eno leto leži med njegovo smrtjo in današnjim dnem in zaželeli smo še enkrat predočiti si njegov obraz, telesni in duhovni, da ga poživimo v sebi, posebno pa da ga čim verneje predamo spominu bodočih rodov. Čitatelj bo čital tu vrste, pisane še deloma od njegove roke, deloma od roke ljudi, ki so mu stali blizu tekom njegovega življenja; čital bo tu mrtve, neme znake, a ko jih bo prešel od začetka do konca, se bo genilo za njimi nekaj več kot nudi, o na pogled in na posluš, nekaj več kot je v posameznih delcih, ki smo jih tu nanizali; kot v daljni megli se bo nekaj strnilo, pogledalo ti iz očesa v oko, čitatelj, in te navdalo s čuvstvom nenavadne miline; izza besed, mrtvih na pogled, na posluš zvenceh kot vsakdanje in malo govorečih posamič, se bo v te zazrl bled obraz, otožno oko — tako nekako kot ga slika Veselova fotografija iz l. 1906. (sl. 5.) — trhla telesna vizija duhovnega bitja, ki je nosilo ime Ivan Cankar.

V ti duhovni oddaljenosti je Cankar lep in nam je več kot je bil v življenju. Iz realne bližine ni bil tako vabljev, kakor pogosto niso vabljevi umetniki, ki jih poznamo bliže, posebno če so umetniki tudi v življenju. Toda to je minulo in sedaj ni glavno, kaj je bil v resnici svoje trhle telesne postave, ampak kaj nam je v ti oddaljenosti, ko leži skrivnost smrti med nami in med njim; kako ga vidijo naše duševne oči, kaj so iz njega napravila stotera srca, katerim je izrazil to, čemur sama niso mogla najti izraza — to je glavno. Večno nasprotje duha in tvári, — kje je bilo bolj očito kot v njem, v vsem njegovem življenju? Tragika nje-

govega življenja se zrcali v ti potezi njegovega bitja bolj kot v kateri drugi. V bolečinah je ustvarjal — po lastnem zatrdilu — on, ki je živel s svojimi junaki, ki so ga obdajali v domišljiji kot živi ljudje; v bolečinah je ustvarjal svoja dela on, ki je sanjal pri bedecih, odprtih očeh — kot nam lepo slika Mazovec; ki se je zabaval in trpel s svojimi zasanjanimi junaki — kot nam pripoveduje Puntar.

Ob Cankarjevem grobu se je zopet razvnel prastari boj starih in mladih. In pred kratkim so prišli do edino resnega rezultata: vi ostanete pri svojem, mi ostanemo pri svojem; prosto nam je povedati svoje mnenje, prosto tudi vam, čeprav smo prepričani, da je ves trud zaman: prepričali vas o pravilnosti svojega stališča ne bomo, kakor tudi vi nas ne boste. To je resnica, ki jo potrjujejo vsa pokolenja. Ni pa res ali mogoče vzrok tega pojava dejstvo, da bi bili mi mladi bolj plitvi ali manj izobraženi kot stari — bili so časi, ko sem jih sam skoro zavidal za neko temeljitost, v kateri nas navidezno nadkriljujejo. Vendar to ni glavno. Bistvo tiči v čisto nekaj drugem: Čas se je izpremenil; obče razpoloženje dobe je postalo drugačno — saj so kot značaji posameznih ljudi prav tako korenito različni tudi značaji dob. Navidezno temeljiti, miselnoutemeljeni so stari značaji, naš pa je intuitiven, vase potopljen, gledajoč, manj razpravljajoč; ne upal pa bi se prerekati o tem, kateri je absolutno boljši. Kdor je doživel po svoji izobrazbi ali mladostni vzgoji kako dobo v sebi, se je ne oprusti nikdar več, vsaj popolnoma ne, on je njen otrok in tega ne more več popolnoma premagati. Ako je ustvarjajoča količina, ima

svoj čas, v katerem najde odmev, potem se preživi, pa zopet vstaja v spominu pokolenj, kakor se pač valovita črta duševnega razvoja človeštva približuje ali oddaljuje njegovemu stališču. Cankar ima svoj čas kot so ga imeli najboljši med starimi vsak o svojem času. Kdor je umeril svoj okus na Kersnika ali Jurčiča, bo težko prebavil Cankarja; kdor je okusil Cankarja, se bo težko navdušil za prejšnje in precejšnje literarne izobrazbe in precej premagovanja je pogosto treba, če hoče človek po okušenem sadu spoznanja novega časa trezno presoditi zastopnika minule dobe. Podlaga nove dobe postaja zavedno, pa še bolj nezavedno, bolj in bolj misticizem, stare je bil racionalizem — kako vendar moreš zahtevati, da bi se ta dva kdaj zgovorila! Cankar ne odgovarja popolnoma temu snujočemu se razpoloženju, a odgovarja mu v veliki meri, — in to je glavno in zato je on junak sedanjosti. Ali je največji med sodobnimi, ali je celo največji Jugoslovan ali ne, — to je vseeno;

glavno je, da je resničen umetnik, poet; zato pa govori najmogočnejši kriterij o teh stvaréh: duša govori duši, nevidna bogata struja čuvstev se razliva med nami in med njim, nehoté in nevedé kdaj mu sledimo, sanjamo ž njim, živimo z njegovimi junaki, govorimo z njegovim jezikom, pišemo njegov slog. Kaj še hočete? Umetnost je svoje vrste sugestija in kjer vidite take nedvomne dokaze sugestivne sile, vendar ne boste dvomili o umetniški sili.

Razume pa se, da ne mislimo ostati pri Cankarju. Cankar je šel preko svoje dobe, premagal našo literarno preteklost, in čim prej bomo mi premagali njegovo stališče, tem hitrejši bo tempo našega napredka. Bodočnost je tistih, ki gredo preko njega, in le toliko imajo pravice do nje, kolikor so stopili dalje kot on.

V tem poznanju praznujmo njegov spomin!

Uredništvo.

Moje izbe.

† Ivan Cankar.

Spominjam se na svoje izbe s toliko prisrčnostjo, kakor na svoje prijateljice in ljubice. Na vas, ljubice, se spominjam zdaj, ko se poslavljam od poslednje. Komaj da si upam še pogledati na mizo, na stol, na stene; težko mi je srce, da se Bog usmili.

Jaz sem človek tiste stare sorte, na grude prikovan, v dom zamaknjen. Kadar se kmet poslovi, mu je pri duši, da ga uklenjenega ženó žandarji skozi vas; ponižan je, brez moči in brez upanja. Rad bi se ozrl, rad bi vsaj še s pogledom pobožal svoj beli dom, pa ga je sram.

Na mnogotere duri sem potrkal, mnogotero ljubeznivih prijateljic je postiljalo popotniku. In na

vsako posebej se spominjam s smehljajem in s pri-tajenim vzdihom. Zakaj več kakor prijateljica in več kakor sama ljubica je človeku gola stena, na katero je v samotnih urah pisal svoje tihe misli, tiste, ki jih drugače ni razodel nikomur.

Iz daljne davnine me šepetaje pozdravljajo otroške sanje, prve bolesi, nerazločne, jecljajoče misli, zgodnja upanja, prezgodnja razočaranja. Si-romašna izba je, kakor od solz oškropljena; toda srce bi se mi paralo od radosti in genotja, če bi zdaj prestopil njen prag. Vem, da so vse te gole, vlažne stene od vrha do tal popisane z gorečimi besedami, ki bi ostale, če se okruši ves omet, in ki bi jih ne izbrisalo niti živo apno. V začrneli